

BARÁTHI OTTÓ

Szemelvények Salgótarján város gazdaság- és társadalomtörténetének elmúlt 30 évéből (3. rész)

A helyi önkormányzatokról szóló törvény hatályba lépésének 30. évfordulója az érdeklődő városlakó számára jó alkalom (volt) a visszatekintésre, a lokálpatrióta közgazdász számára pedig nyomós ok a város önkormányzatának gazdaságával és társadalmával összefüggő tevékenységének elemzésére. Ez készítette a szerzőt dolgozatai elkészítésére, amelyből sorozatírásának alábbi – szerkesztett, rövidített, itt-ott új adatokkal frissített – harmadik, egyben befejező részében Salgótarján város lakossága életkörülményeinek főbb jellemzőit mutatja be.²

Lakáshelyzet: strukturális feszültségek

Salgótarjánban a **lakásépítések** száma az elmúlt harminc évben hullámzó, időszakonként is változó volt. A már az 1980-as évektől megindult csökkenés – az ismert kedvezőtlen folyamatok következtében – az 1990-es években folytatódott. Ezért is meglepő, hogy a városban 2002-ben még 102 lakást vettek használatba.

Ez a kiugróan magas adat annak a következménye, hogy a városban a volt szobabérlők házában 75 kisebb alapterületű, egyszobás bérlakást alakítottak ki. A már említett bérlakásépítések következtében a korábbi, szinte egyszereplős (magánérs) építetói háttér átalakult: 2002-ben a helyi önkormányzat a lakások közel $\frac{3}{4}$ -ét, miközben a magánszemélyek csupán $\frac{1}{4}$ -ét építették. Ekkor a városban mindössze 24 családi ház épült, 78 lakás többszintes, többlakásos formában valósult meg. Ezt követően – az elmúlt két évtizedben – a magánérs építés „kiment a divatból”: például 2019-ben is csak 4 lakás került átadásra.

¹ Baráthi Ottó: *Salgótarján város gazdaságának és társadalmának főbb jellemzői 1990–2020 időszakában (Adalékok egy várostörténeti kiadványhoz)*. Pályázati dolgozat. Nagy Iván Honismereti Pályázat. Dornay Béla Múzeum, Balassi Bálint Megyei Könyvtár, Salgótarján, 2020.

² E sorozat első része a Palócföld 2020/4., a második része a 2021/1. számában olvasható.

Salgótarján **lakásállománya** 2002 végén több mint 19 ezer lakásból állt, amely a megyei állomány közel 22%-a volt. A laksűrűségi mutató mérséklődött, 2002 végén 100 lakásra 221 lakos jutott. A mutató értéke a Nógrád megyei átlagot (248) tekintve jónak mondható, sőt a megyeszékhelyek közül is csak Szegeden (229) volt kisebb a laksűrűség a salgótarjáninál. A későbbiekben a fajlagos mutató – térségi összehasonlításban – az alábbiak szerint alakult.

100 lakásra jutó lakos

Területi egység	2001	2010	2018
Miskolc	248	221	200
Eger	242	222	199
Salgótarján	235	203	186
23 megyei jogú város	249	230	210

*Forrás: KSH Tájékoztatási adatbázis. Éves településstatisztikai adatok.
Saját szerkesztés és számítás – B. O.*

A bérlakás-állomány az elmúlt évtizedek értékesítési és bontási folyamatai következtében jelentősen csökkent. A lakásportfólió szerkezete kedvezőtlen irányba mozdult el. A komfort nélküli lakások aránya – miközben az elmúlt években számszerűen csökkent – mintegy 40%-ra emelkedett, jelentősen megnehezítve a lakásgazdálkodás finanszírozását. Ezeknek a lakásoknak a műszaki állapota rendkívül rossz, többségük folyamatos javításra szorul, ugyanakkor a legkevesebb bevételt jelenti. Mindez kitűnik az alábbi táblázatból:

Lakásállomány változása (db)										
Komfortfokozat	1990.		2000.		2010.		2013.		2016.	
	db	%	db	%	db	%	db	%	db	%
Összkomfortos	1 244	27,7%	549	32,7%	446	38,3%	431	40,7%	445	46,3%
Komfortos	2 368	52,8%	409	24,4%	162	13,9%	146	13,8%	131	13,6%
Félkomfortos, komfort nélküli, szükséglakás	872	19,4%	719	42,9%	555	47,7%	483	45,6%	385	40,1%
Összesen	4484	100%	1 677	100%	1 163	100%	1060	100%	961	100%

*Forrás: SMJVÖ hosszú távú vagyongazdálkodási terve 2017–2026.
1. melléklet Salgótarján MJVÖ bérlakás-gazdálkodási koncepciója (2017–2026)*

Salgótarján Város Önkormányzata tulajdonában 2016. december 31. napján 961 db bérlakásként hasznosított ingatlan állt. A szórványlakások értékesítését követően a lakások többsége egyszobás lakás, így a bérlők számára nem nagyon nyílik lehetőség többszobás lakásba történő átköltözésre. A komfort nélküli lakások teljes mértékben szociális alapon kerülnek bérbeadásra, bérlői alacsony jövedelmű (túlnyomó részt segélyekből élő) családok, akik a lakás műszaki állapotát még megőrizni sem képesek minden esetben.

Közmű- és kommunális ellátás: jelentős fejlődés

Egy település működése és fejlődése szempontjából meghatározó jelentőségű az infrastrukturális ellátottság, amelynek fejlesztése ugyanakkor az életminőség javítását eredményezi. Az ezredforduló környékén a fejlesztések az 1997-ben elfogadott környezetvédelmi program prioritásai alapján kerültek megvalósításra: önkormányzati szerepvállalással közel 14 milliárd forint értékű beruházás valósult meg, a több mint 22 milliárd forint összértékű investíció közel 64%-a.

Ivóvíz-ellátás, szennyvízelvezetés. A közüzemi ellátás közül kiemelkedő szerepe van a lakosság egészséges ivóvízzel való ellátásának és a szennyvízcsatorna-hálózat kiépítettségének, amit az ezredfordulóra jó szintre sikerült feltornáznia. Az eltelt időben bekövetkezett változásokat – amelyek a közműöllő adataiban különösen jól megmutatkoznak – az alábbi tábla adatai érzékeltetik.

Közüemi szolgáltatás mutatói

Adat, mutató megnevezése	2002	2010	2014	2019
Közüemi ivóvízhálózat h., km	240,7	242,9	239,5	239,5
Közüemi ivóvízhálózatba bekapcsolt lakások száma	18808	16781	15914	16169
Közücsatorna-hálózat hossza, km	79,9	131,0	127,2	127,2
Közücsatorna-hálózatba bekapcsolt lakások száma	14389	15469	14995	15431
Közműöllő, %	76,5	92,2	94,2	95,4

Forrás: KSH Tájékoztatósi adatbázis. Éves településstatisztikai adatok. Saját gyűjtés, számítás és szerkesztés – B. O.

A város ivóvízellátása a belterületi beépített területeken csaknem teljes körű. A közkifolyós vízvételi lehetőséggel ellátott belterületi lakások között azonban még található olyan ingatlanok, melyek bekötése az ingatlan menti vízközmű-törzshálózat hiánya miatt nem valósult meg. A szennyvízcsatorna-ellátottság lakásszámra vetített mutatója a 2001–2003. években megvalósított beruházások (mikrotérségi szennyvízprogram) következtében igen dinamikusan nőtt. Az elért fejlődés alapján – amint azt a fenti adatok is mutatják – városunk lakosságának közüzemi ivóvízellátása és a szennyvízcsatorna-hálózat kiépítettsége országos átlag körüli, egyben megállja a helyét a megyei jogú városok között is.

Helyi közlekedés: gyakori változások

Salgótarján helyi közlekedését 1997. október 1-ig – az „északi forduló” megszűnéséig – sugaras és átmérős, egyközpontú autóbusz-állomás igénybevételével, 42 db autóbusszal, 36 vonalon bonyolította a szolgáltató Nógrád Volán Rt. Az összes vonalhossz 293,8 km, ebből a vonalhálózat 59,1 km, az átlagos vonal hossza 8,16 km volt. Az átszervezett rendszerben megszüntették az „északi forduló”-t, a járatok a „déli decentrum”-ból indulnak. A menetrend szerkezete: sugaras, átlapolts és átmérős lett. Az új rendszerben 22 vonalon, a helyi autóbusz-állomásról, 13 vonalon, továbbá a Campingtelepről, Zagyvarónáról, az egykori Ötvözetgyártól és Bányagépgyártól, valamint a Fáy András körúttól indulnak. A menetrend szerinti helyi közlekedést az ezredforduló utáni években 44 db autóbusszal bonyolította a szolgáltató. A vizsgált időszakban rendszeressé váltak a menetrend-módosítások, korántsem mindig a lakosság megelégedésére. A Volánbusz Zrt. 2019-ben a Volán társaságok egybeolvadása után országos szinten gondoskodik a megyeszékhelyek, így Salgótarján napi autóbusz-közlekedésének biztosításáról, közvetlen és rendszeres kapcsolatáról egymással és a fővárossal.

Munkanélküliség: makacs és magas

A munkaerőpiac drámai változásai a 90-es évek elején zajlottak. Salgótarján városában a munkanélküliség 1993-ban tetőzött: ekkor 4357 munkanélkülit tartottak nyilván. A következő tíz évben a munkanélküliek száma évről évre hullámzóan alakult, és – összetételében alig változva – fokozatosan csökkent: 2002-ben az 1993. évinek már „csak” a 64%-át regisztrálták. Az ezredfordulót követő időkből a munkanélküliek, illetve

2010-től az álláskeresők száma Salgótarján városában továbbra is hullámzóan alakult, de relatíve magas maradt. A kormányzati intézkedések, a közfoglalkoztatás következtében 2014-től csökkent, majd az elmúlt évben ismét növekedett.

A munkanélküliség mutatói Salgótarján városában

Év	Álláskeresők száma, fő			Relatív mutató*	Országoshoz viszonyított arány**
	Összesen	Tartósan	Fht-re jogosult		
2014	3005	1120	1414	11,46	2,04
2015	2568	1059	1400	9,96	2,04
2018	1911	727	818	7,44	2,19
2019	1822	719	716	7,62	2,17
2020	1931	744	713	8,27	1,89

Forrás: Nógrád Megyei Kormányhivatal Munkaügyi és Munkavédelmi Főosztály Munkaerőpiaci tájékoztató. Saját gyűjtés és szerkesztés – B. O.

A salgótarjáni munkanélküliség igen magas szintje jól látszik más megyei jogú városok mutatóival és az országos adatokkal történő összehasonlításban.

A munkanélküliség mutatói (2021. 02. 20-i állapot szerint)

Város	Álláskeresők száma, fő			Relatív mutató*	Országoshoz viszonyított arány**
	Összesen	Tartósan	Fht-re jogosult		
Eger	1755	498	434	5,33	1,13
Miskolc	5338	1869	1712	5,41	1,15
Salgótarján	1945	755	741	7,36	1,98
Győr	1370	216	100	1,54	0,33
Tatabánya	1352	329	265	3,05	0,65
Ország	302433	86262	77453	4,72	1,00

*Forrás: Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat (NFSZ).
Településsoros munkanélküliségi adatok.*

* *Relatív mutató – a nyilvántartott álláskeresők a munkavállalási korú népesség %-ában.*
** *Arányszám – a relatív mutatónak az országos relatív mutatóhoz viszonyított aránya.*

A három évtizede tartó makacs, napjainkban is magas munkanélküliség és számos negatív hatása Salgótarján – hosszabb távra kiható – jelentős deficitje.

Keresetek, jövedelmek: átlag(ok) alatt

Az egyes térségek lakosságának életkörülményeit, a köztük lévő különbségeket a kereseti és a jövedelmi viszonyok is jól tükrözik. Az előbbiekről a KSH által közzétett települési szintű adatok hiányában – tájékozódás és egyfajta viszonyítási alapként – érdemes szemügyre vennünk az alábbi táblázat adatait.

Teljes munkaidőben alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresete

Területi egység	2011	2019	Index,% 2011= 100,0
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	178 446	288 384	161,6
Heves megye	192 244	338 286	176,0
Nógrád megye	169 359	274 913	146,4
Észak-Magyarország	180 923	300 204	170,0
Magyarország	212 279	367 833	173,3

Forrás: KSH. Saját szerkesztés és számítás – B. O.

Amint az látható, a Nógrád megyei átlagkeresetek alacsonyabbak mindkét évben az északi régiós és az országos átlagértékeknél. Az adatok visszafogott dinamikájából pedig – amit a tábla jobboldali oszlopának viszonysszamai mutatnak – az is kitűnik, hogy a kereseti felzárkózásra remény sincs. Amíg 2011-ben 42 920 Ft volt Nógrád elmaradása az országos átlagtól, addig 2019-ben már 92 920 Ft. A negatív tendencia – a jelenség közgazdasági természetéből következően – belátható időn belül csak folytatódhat.

Ritkán városi szintű kereseti adatokat is közöl – elsősorban tájékoztató kiadványaiban – a KSH. Így volt ez 2011-ben is, amelynek néhány városra vonatkozó adatát bázisként kezeltük, és az országos kereseti dinamika felhasználásával 2019. évre becsült adatként tárjuk olvasóink el.

Teljes munkaidőben alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresete

Megnevezés	2011 Tényleges adat (Ft)	2019 Becsült adat (Ft)
Győr	254694	441384
Tatabánya	216971	376010
Eger	211702	366880
Miskolc	196316	335017
Salgótarján	183198	317482

Forrás: Megyei jogú városok, KSH 2012. július. Saját szerkesztés és becslés – B. O.

A salgótarjáni bruttó átlagkereseti adat már 2011-ben is a második leg-alacsonyabb volt a megyei jogú városok mezőnyében. Az évek során az olló nagy valószínűséggel tovább nyílt. Ezt igazolják a becsült adatok is. Amíg 2011-ben Győr és Salgótarján átlagkeresetei között 71 496 forint volt a különbség, 2019-re – az országos átlagnövekedési ütemet feltételezve mindkét városban – már 123 902 Ft lehet. (Az összehasonlító elemzésnél érdemes felhívni a figyelmet az összetett súlyozott számtani átlag közgazdasági természetére, és a KSH számbavételi rendszerének sajátosságaira, amire itt nem térhetünk ki.)

A kereseti mutatóknál is fontosabbak a jövedelmek mutatói, hiszen ez utóbbiak a kereseteken túl az egyéb (döntően pénzbeli) juttatásokat is magukban foglalnak, azaz komplexebbek is. (A jövedelem pontos tartalmát a KSH módszertanában érdemes megnézni.)

Egy adózóra jutó személyi jövedelemadó, Ft

Területi egység	2001	2018	Index,% 2001=100,0
Miskolc	239 705	411 338	171,6
Eger	250 602	439 954	175,6
Salgótarján	215 492	358 456	166,3
23 Megyei jogú város	246 259	437 205	177,6

Forrás: Megyei jogú városok, KSH 2012. július, illetve lekért KSH adatok.

Saját szerkesztés – B. O.

A fenti táblázatra tekintve azonnal látszik, hogy Salgótarján adózóinak jövedelmi viszonyai sem kedvezőek, a tendencia a keresetekével adekvát. Városunkban az egy adózóra jutó személyi jövedelemadó minden évben kisebb összegű, mint a másik két városban, és alacsonyabb a 23 megyei jogú város átlagánál is. Az adatok dinamikájából ugyancsak az is látszik, hogy a jövedelem-elmaradásunk nemhogy csökkenne, de folyamatosan növekszik.

Szociális ellátás: középszinten

Salgótarján és Térsége Egészségügyi-Szociális Központja (ESZK) átszervezése után a szociális és gyermekjóléti feladatellátás közös megvalósításával munkáját hatékonyabban, költségtakarékosabban képes ellátni.

Szerteágazó és sokrétű feladatköre az elmúlt években nem változott lényegesen, itt csak kiemeljük két nagyon fontos feladatellátását.

2002-ben 3 **tartós bentlakásos és átmeneti elhelyezést** nyújtó otthon működött Salgótarjánban, ebből egy intézmény látta el az időseket. A férőhelyek száma 1992 óta 67-tel bővült, így az otthonok összesen 130 férőhellyel rendelkeztek, ennek több mint fele az időskorúak otthonában működött. Idősek klubja ugyanannyi volt 2002-ben, mint 1992-ben (4), ezekben 105 fő ellátását biztosították.

Szociális étkezést és házi segítségnyújtást 92-en vettek igénybe, csak étkeztetésben 297-en, csak házi segítségnyújtásban 335-en részesültek. Az önkormányzat 2002-ben 73 főnek adott munkanélküliek jövedelemplótló támogatását, 1265-nek rendszeres szociális segélyt. Közel 16 ezer esetben rászorultságtól függő egyéb támogatást, több mint 10 ezer esetben pedig rendkívüli gyermekvédelmi támogatást nyújtott.³

Nyugdíjszerű ellátások: átlag felett

Az inaktív keresők legnépesebb csoportját a nyugdíjszerű ellátásban részesülők alkotják. Nyugdíjban, ellátásban, járadékban és egyéb járandóságban részesülők száma 2015. januárjában 11 428 fő volt, akiknek négyötöde (9084 fő) öregségi nyugdíjas. A második jelentős csoportot a rokkantsági és rehabilitációs ellátásokban részesülők alkották (1264 fő). Az öregségi nyugdíjasok csaknem kétharmada (63,8%) nő. Ezek az adatok kicsit magasabbak az országos átlagnál.

A rokkantsági rehabilitációs ellátások esetében kiegyenlített a nemek aránya, 51,6 nőre 48,4 férfi jut. A nyugdíjszerű ellátásban részesülők száma 2010. december 31. (12 256 fő) és 2015. január 1. (11 428 fő) között folyamatosan kismértékben, több, mint 800 fővel csökkent a városban, ami annak fényében igencsak elgondolkodtató, hogy mindeközben a város 65 év feletti népessége 2011. január 1. (6900 fő) és 2014. január 1. (7594 fő) között csaknem 700 fővel gyarapodott.

Amíg az átlagkeresetek városi átlaga az országos érték alatt marad, a nyugdíjban, ellátásban, járadékban és egyéb járandóságban részesülők ellátásának havi összegei meghaladják a magyarországi átlagot, 2011-ben 7,4%-al, 2014-ben már csak 6,8%-kal. A magasabb nyugdíjak hátterében az évtizedekkel ezelőtti „teljes” foglalkoztatottság és az akkor az országos

³ Salgótarján város társadalmi és gazdasági helyzete 1992–2003. KSH NMI Salgótarján, 2004. november 8.

átlagot meghaladó bérek állhatnak. A különbség csökkenése, valamint a nyugdíjas korú népesség számának növekedésével lépést nem tartó öregségi nyugdíjasok száma azt sejteti, hogy középtávon a város viszonylag kedvező helyzete meg fog változni.

Hátrányos helyzetű réteg: jelentős feszültségforrás

A rendszerváltás óta a szegénység terebélyesedik, súlyosbodik Magyarországon. Elsősorban a jövedelmi szegényeket szokás ebbe a kategóriába sorolni. A jövedelmi szegények általában egyszerre több hátrányban is szenvednek, például aluliskolázottak, lakóhelyük leszakadt régióban van és (lakóhelyükből adódóan is) tartósan munkanélküliek. A szegények közé tartoznak általában a képzetlenek, a munkanélküliek, a romák, az alkalmi munkát végzők, a sokgyermekes és sok esetben az egyedülálló szülők is. A cigány etnikum hátrányos helyzete társadalmunk egyik nagy gondja, de a jövőben, ha a tendencia nem változik, még súlyosabb lehet. Salgótarjánban 2014. 12. 31-én a megállapított hátrányos helyzetűek száma 341 fő, halmozottan hátrányos helyzetűek száma: 908 fő volt, és a 0–25 éves korú népesség (8936 fő) 26%-a részesült rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben.⁴

Rövid összegzés, néhány konklúzió

A fenti – kiemelésekre szorítkozó – szemelvényünk alapján, végső szintézisünk szerint Salgótarján napjainkban népességében gyors ütemben fogyó, lakossága összetételében kedvezőtlenül változó, gazdaságában gyengén teljesítő, lassan korszerűsödő, humán értékeit és megyei jogú városi funkcióit féltve őrző, csodás természeti környezetben fekvő, társadalmi feszültségektől sem mentes város benyomását kelti. Amely időnként még az itt lakó – a korábban gyarapodó várost látott és jobb időket is megélt – lokálpatriótákban is ambivalens érzéseket kelt.

Vitathatatlan: harminc év várostörténetében jelentős a politikai és az önkormányzati vezetők szerepe és felelőssége. Polgármestereink – különböző személyiségként – demokratikusan választott, politikai és vezetői hatalommal, erős döntési jogosítványokkal felruházott vezetőként megszámlálhatatlanul sok esetben döntöttek a város és az itt élő emberek életét meghatározó ügyekben, foglaltak állást sorsfordító helyzetekben. Har-

⁴ SMJV Szociálpolitikai programja 2016–2020

minc év alatt, hét önkormányzati cikluson át hat polgármesterrel az élen formálódott ez a város, és vált azzá, ami ma, ahogy ezt e sorok írója bemutatta. Álljon hát itt az utókor számára Salgótarján város polgármestereinek neve (zárójelben a regnálásuk időszaka): Tolmácsi Ferenc (1990–1991), dr. Zsély András (1991–1994), Pusztai Béla (1994–2006), Székyné dr. Sztrémi Melinda (2006–2014), Dóra Ottó (2014–2015), Fekete Zsolt (2015–).

Salgótarján város fejlődéséhez a közgyűlés által jóváhagyott programok adottak. Ezek közül a legismertebb és a legnagyobb jelentőségű az Operatív Program és a Modern Városok Programja. Ezt kell a jelenlegi városvezetésnek szem előtt tartania, és – amennyiben szükséges korszerűsítések után is – végrehajtania. Az eredményes munka alapja az olyan önkormányzati irányítás lehet, amely – félretéve a pártpolitikai vitákat és ellentéteket – a további gazdasági feltételek megteremtését és a stratégiai célokat preferálja, a helyi közösségek és gazdasági szervezetek bevonásával folyamatos együttműködést valósít meg. Mindez ugyanis az elmúlt harminc év egyes időszakaiban gyenge láncszem volt.

Jelen önkormányzati ciklusban azt is fontos tudnunk, hogy a gyorsabb városfejlődés – amelyhez a harminc év alatt sajnálatos módon szinte diszpreferált gazdaság dinamizálása lenne szükséges, amely alapján a felzárkózás is cél lehetne – nem reális opció. Az önmagunkhoz képest elérhető fejlődést is „csak” a fejlesztési támogatások eddiginél célirányosabb, szükséglet-orientált és hatékony felhasználásával, a gazdaság-korszerűsítés és munkahelyteremtés modern technikáival (vállalkozás-támogatás, befektetés-ösztönzés, innováció, kooperáció stb.), széles körű összefogással, erős kormányzati lobbival és további támogatással is csak hosszabb távon lehet elképzelni.